

A BIBLIOGRÁFIAI HIVATKOZÁS LEGFONTOSABB SZABÁLYAI

1. A bibliográfiái hivatkozás adatai:

- a) könyvnél: a szerző (szerkesztő) vezeték- és személyneve; a mű címe; a megjelenés helye, éve, kiadó; a mű terjedelme; a sorozat címe és száma.
 b) folyóiratoknál: a szerző vezeték- és személyneve; a cikk címe; a folyóirat teljes címe; évfolyam (ill. kötet); megjelenési éve; sorszám; a cikk terjedelme.

2. A hivatkozás formái: lap aljai jegyzet; szövegvégi jegyzet; szöveg közben; a munkához csatolt bibliográfia.

3. Hivatkozási megoldások: az önálló mű egészére; a mű valamely részletezésre; ismétlődő hivatkozások.

AJÁNLOTT IRODALOM

Agoston György-Nagy József-Orosz Sándor: Méréses módszerek a pedagógiában. Tankönyvkiadó, Bp., 1979.

Cseh-Szombathy László-Ferge Zsuzsa: A szociológiai adatfelvétel módszerei. Közgazdasági és Jogi Kiadó, Bp., 1968.

Salamon Zoltán szerk.: A pedagógiai kutatás módszerei I. Tankönyvkiadó, Bp., 1972.

Zsolnai József szerk.: Bevezetés a pedagógiai szakirodalmi alkotómunka technikájába. Somogy megyei Továbbképzési Kabinet, Kaposvár, 1975.

TRENCSÉNYI LÁSZLÓ

Budapest

Hárs László és a gyermekirodalom

Kedvenc példája volt a két szolás összehasonlítása: *elbűzta a csikot és kerekét oldott*. A két kifejezés képszerűségének azonosságát említette ilyenkor, egyben a korszakváltást érte tetten bennük. Szerette az ehhez hasonló érdekes nyelvi, gondolati fordulatokat. A *győztes kerestetik* című regényének alapvető eleme a természetes ki-be járkálás valóság és a regénybeli történéssel egyidőben szemünk láttára zajló regényírás közt. A tükör – s az előtte mögötte játékosan megkésztetődő világ a pillére a *Fordított esztendő* című regényének, ennek a játszi gondolati-filozófiai bűjőcskának magasabb szintű megfogalmazása a lényege a *Jutka, a cseretündérnek*, s valamiképp a *Biri és Bori* címűnek is. A sziporkázó gondolati – s egyben nyelvi – tűzijáték villog a *Hol voltam, hol nem voltam* című mesében. Már a cím is erre utal, s mese-valóság-mese három-négyszeres bukfenecit csodálhatjuk – néha akár egy mondaton belül Buci királyfi kalandjai során.

Első hallásra a fordulat nyelvi érdekessége tűnik szembe a Kincskeresőnek 1977-ben adott interjúban szereplő mondatban is, mellyel írói-emberi törekvéseit foglalta össze: „*Mindig arra törekedtem, hogy a járt utat elbagyjam a jártaimért.*” Ez a mondat ám azért több ennél.

Pontos írói hitvallás: a példabeszéd igazsága tanítómesteri hirdetésének vállalása – no meg az... ellenkezője.

Hárs László vállalta, hogy a „gyermekirodalomban” leli önkifejezését, nem röstellte ide tartozását, nem talált ki kompenzáló elméleteket: művelte példamutatóan magas szinten – és termékenyen – az irodalmat olvasóközönségének, a gyerekeknek.

S mert jelentős alkotó volt, életműve a gyermekirodalomról kialakult fogalmaknak is újragondolására készítet. Pedagógia és esztétikum viszonyának kérdéseiről ő is megfogalmazta álláspontját: „...a gyermek- és ifjúsági irodalom fejlődését nem csupán a társadalom általános mozgástörvényei, valamint az irodalom fejlődésének belső törvényei befolyásolják és határozzák meg, hanem egyebek is. Ezek az egyebek: a dialektika és pedagógia, amely két tündér ott állt annak idején az újszülött bölcsője mellett. A mindössze körülbelül százötven éve született gyermek- és ifjúsági szépirodalom előzményei ugyanis nem a népmesék és a népi mondókák, mint hinni lehetne, hanem a tankönyvek, káték, harmas kis tükrök... S a két tündérhez újabban még egy harmadik is csatlakozik: a gyermeklélektan. Hármuk befolyása, közreműködése, sőt néha diktatorikus tö-

rekvése az, ami – az irodalom általános fejlődéstörvényei mellett – módosítóan hat a gyermek- és ifjúsági szépirodalomra.

A pedagógia, a didaktika és a pszichológia fegyvertárásként lép fel, de valójában arra törekednek, hogy árvegyék a parancsnokságot a gyermek- és ifjúsági irodalomban. Az igazi gyermek- és ifjúsági írók pedig ki és fel akarnak szabadulni befolyásuk alól, ezért állandó emancipációs küzdelmet vívnak velük, miközben az egyik fél sikerrel alkalmazza és hasznosítja a másik fél eredményeit, s a másik az egyikét. Ez a küzdelem – amely sohasem dől el véglegesen, mert az irodalom is, a három tündér is állandóan fejlődik, tökéletesíti módszereit és eszközeit – nagymértékben befolyásolja a gyermek- és ifjúsági irodalom haladásának irányát és ütemét. S a gyermek- és ifjúsági irodalom története azt bizonyítja, hogy mindig akkor éri el legkorszerűbb eredményeit, akkor aratja legszebb művészi győzelmeit, és akkor alkotja nemcsak irodalmi, hanem pedagógiai és pszichológiai szempontból is legértékesebb műveit, amikor diadalra viszi ezt az emancipációs harcot. Természetesen nem úgy, hogy elveti vagy egyszerűen semmibe veszi a három tudományág eredményeit, hanem úgy, hogy azokat felhasználva alkibük vág, s nem tanulja, hanem tanítja őket. Művekkel.”

Hárs László munkásságának értelmezésére nem elegendő az *elkötelezett* jelző (ahogyan pl. ezt a fogalmat éppen a gyermekirodalomra vonatkozóan német példákkal a pályatárs, Nagy Zsuzsa értelmezte doktori disszertációjában). Hárs életműve tele van kifejezetten változtatásra bízható, hogy azt ne mondjam: *tanító* mozzanatokkal. Mondom ezt akkor, amikor tudom, hogy a magyar gyermekirodalom legutóbbi kibontakozásának győzedelmes zászlaján éppen a pedagógiától, a didaktikusságtól való szabadulás állt.

Hárs László írásaiban vállalta a tanítás-feladatot. Egyenesen a felvilágosodás nagy alakjaihoz hasonlítható töretlen hite a gondolat emberformáló erejében. Mégsem tartom őt didaktikusnak. Pontosabban: írásai lényegéhez a tanítói hivatás s a didaktika-ellenesség együttvéve tartozik. Hát ez hogy lehet? Máris előre bocsátom, a Hárs László s a hozzá hasonló alkatú gyermekírók sajátos írói eredetisége rejlik itt. A különbség a didaktikus irodalomtól lényegbevágó. Erről tanúskodik a „járt és járatlan útról” szóló mondat mélyebb tartalma is. A didaktikus irodalom a felnőttség állandónak vélt, állandónak hirdetett igazságait súlykolná a gyerekek fejébe, a *járt út* nevelési tanulságait kínálja. (Kinálja? Diktálja.) Hárs mindig és következetesen új igazságoknak toborzott híveket, a *járatlan út* pedagógiáját ajánlotta.

Vállalom azt a megállapítást, hogy didaktikusnak a gyermekirodalomban a mindenáron „felnőtpárti”, konformista morált fogalmazó

magatartás mondható, ezzel szemben – terminológiánál maradván – *felvilágosító*, ha új tanítás, új igazság szólal meg benne. S a XX. században – a gyermekirodalomban, a pedagógiában mindenesetre – egy ilyen forradalmi újdonság: a *gyerek igazsága*. Ez a fajta pedagógiai attitűd – Hárs munkássága rá a példa – képes esztétikai értékreteremtésre. Ő semmiképpen nem volt didaktikus, hanem (nevezzük így:) – felvilágosító. A szóbanforgó írói magatartásra van egy még szemléletesebb példám. Ezúttal nem Hársé, hanem Lázár Erviné. A legrapánnsabban ez a mese igazolja napjaink magyar természetből gondolatainkat. Nem tartom illetlenségnek, hogy nem Hárstól idézek, a példa egyben azt is bizonyítja, hogy Hárs László iskolát teremtett. Nos, a mesében két király lányáért verseng két királyfi. (Szembetűnő az igazodás mellett az eltérés a *szabályos* mesétől: együttalt sejteti a szokatlan megoldást a „javak” – a házasulandó királylányok – egyenlő, bőséges „elosztása”. (Mesebeli próbatételként mindkét király beszurkozza a kérők kezét s egy hónap múltán kéri megához őket. Közismert motívum. Mi lesz? Melyik királyfi állja meg a próbát? A dolgos-e, akinek lekopik kezéről a szurok, avagy a másik? Reflexeink, morálunk és pedagógiánk habozás nélkül szavazna a dolgosra. Így szoktuk meg a tanítómesében. Ám a másik király a szurkoskezűnek adja mégis a lányát. Miért? Mert az annyira szereti a lányt, hogy képes volt megőrizni kezének béklyóját. Nem tagadja itt Lázár a dolgos-erényt, de – váratlan gondolati fordulattal – a szeretet-erényt melléje állítja (tehát egy szokatlan, ebben az összefüggésben új igazságot). Rálicítál, megkontrázza a konform-igazságot. A *születő* igazságot fejezi ki írásában úgy, hogy lehetőséget ad a választásra.

Az igazság és a gyerek viszonyáról szóló gondolatait nem is tanulmányban fogalmazta Hárs, hanem – egyébként ismét egy frappáns nyelvi-gondolati megoldással – egyenesen gyerekeknek szóló írásban, a *Győztes kerestetik* című regény egyik hősnék szájába adja: „Az olvasót általában nem szabad félrevezetni, de a gyerekolvasót különösen nem. A felnőttek néha fél igazságokkal is beírják, mert megtanulták, hogy a fél igazság is több, mint a semmi, vagy mint a teljes hazugság.”

További vonásai is igazolják a hasonlítást a felvilágosodás nagy alakjainak alkatával. Enciklopédista törekvés jellemzi mesekönyveinek szerkesztési elvét. Az *Egéből pottyant nagypapa*, de a $10 \times 10 = 100$ mese is, sőt a regény, a *Mi is voltunk gyerekek* is tudatosan foglalja magába az élet teljességének (korábban gyerekeknek szánt művekben inkább elkerült) mozzanatait, a szó szoros értelmében születéstől a halálig.

A *Győztes kerestetik* pamfletszerű, illetve esszésszerű betéteit említeném újabb bizony-

ságul. S nem utolsósorban fontos adalék a felvilágosodás alakjaihoz való hasonlításra kedvenc doktor hőse, mely legemlékezetesebb alakját dr. Serbánban nyerte el (a tetralógiában).

A meseíró Hárs László is a gondolat harcosa: 1973-ban, sokak számára emlékezetes előadást tartott Fóton a racionalizmus és irracionális kérdéseiről, s szellemesen, meggyőzően bizonyította, hogy a mesének nem az irracionális a lényege; „a mesebeli győzelem kilépés a jelen rossz (ésszerűtlen) világából a belépés a jó, igaz értékek birodalmába”.

Életműve a gyerekelet jogaiért vívott szabadságharc folyamata. A felszabadulás után született regény címeivel fogalmazva, a „majd a gyerekek” igazsága mellett állt ki rendületlenül, úgy, hogy a gyerekelet aktuális konfliktusaiban alkotott harcos írói véleményyt.

A *Majd a gyerekekkel* kezdődő általa is legkedvesebbnek tartott műben, a tetralógiában – még szólók róla – tehát a társadalmi érvényű gyermeki cselekvésre jogot formáló gyermekkollektíva kialakulásának kérdései állnak középpontban. Az 50-es években dráma, A *titkos órs* jelzi a folyamatot: a bürokratikus, sematikus gyermekmozgalommal szemben küzdi helyére magát a valódi gyermekromantika. El nem készült utolsó regénye is a gyerekközösség próbatételéről szól volna – napjaink fenyegetettségei között. Az órs lottózik, s játéka komolyra fordul: nyernek. A gyerekek a nyeregményt a közös boldogítására szeretnék fordítani *közösen*, ám az egyéni érdekekkel terhelt felnőttvilág gépezete beindul, hogy az összeget elaprózza, egyéni boldogulások eszközévé változtatja. Hogy miképp küzdött volna meg ezzel a gyereksereg – ezt már nem tudjuk meg, de hogy napjaink közösségi vitáiban fontos hozzászólás lett volna, az bizonyos.

Térjünk vissza a tetralógiára. Az életművet kísérte végig a mű. Az első könyve, a *Majd a gyerekek* közvetlenül a háború után született, az utolsó darab, a *Mi is voltunk gyerekek* 1976-ban. A regényfolyam cselekménye ennél jóval rövidebb időt fog át: 1944. március 19-től 1946. május 1-ig. Miért lett, miért lehetett a tetralógia a főmű?

Első regénye, a *Mienk az Erzsébet tér* is a városi élethez kötődik. Két alkotóeleme: a városi élet és a kortárs-gyerekcsoport. A 30-as években írt fiatalkori regény szereplői a Pál utcai fiúk öccsei és húgai, az ugyancsak ifjúkori mű, a *Tétété* főhőse pedig egyenesen Karinthy Frigyes, illetve a Lógok a szeren főhősenek padszomszédja.

Mindenképpen az 1944–46-os kétesztendő történelmi pillanat emelte valóságosan érvényre a „majd a gyerekek” igazát. Az első regényben a „sejtegetyület” a maga módján az ellenállásban keresi saját helyét, „*Igazán gyerekjáték*” lesz az újjáépítésben, az újjászülésben talált gyermekfeladat, az *Ezek a pesti gyerekek* falura viszik a gyerekközösség jóhi-

rét, míg a *Mi is voltunk gyerekek*ben megalakul a meztlábások úttörőcsapata. Ez a kétesztendő „történelmi pillanat” adott igazi értelmet – Hárs könyvei ezt tanúsítják – a gyermekvilág önmegvalósítási törekvéseinek. Ez a kor ígért perspektívát a gyerekeknek s a jelenben igényelte aktív közreműködésüket. A „majd a gyerekek” pszichológiai és írói igazsága (hiszen a „majd a gyerekek” törvénye valóságos műfaji szükséglete a gyerekregegynek) rátalált adekvát történelmi korára. A „majd a gyerekek” pedagógiai igazsága egyszerűen tartalmazta a nagy kalandok valóságát s a jövőben való kiteljesedés távlatát. A *Mi is voltunk gyerekek*ben kulcsfontosságú a jelenet, amikor az újjáépített teret az akkor újszülött gyerekekről nevezik el Csöppsefcsik. térnek – mondván, hogy ők lesznek a jövő nagy emberei.

Egyébként ennek a történelmi pillanatnak igen gazdag és árnyalt az ábrázolása a gyermekirodalomban; nyilván a makarenskói pillanat örökül meg bentlakásos vagy „normális” gyerekközösségek életében, születtek legyen e gyerekregegyek azonnyomban vagy akár napjainkban e korról szólók: Vidor Miklós *Szökőárja*, Varga Domokos *Fiúkfalvaja*, Nagy Katalin *Legfeljebb három poforja*, hogy a hasonlóan jelentősebbeket említsem. Nagy Zsuzsa *Csakazértis*, Thury Zsuzsa *Francia kislánya*, vagy akár (az elfelejtésre ítétek közül) Palotai Boris *Sztálinvárosi gyerekeke* már sajátos és ritka határesetek.

Egyébként az is jellemző, hogy a 60-as években játszódó *Biri és Bori* esetében a racionalista optimizmus (a bizalom a játékban és a közösségben) már valójában hamisan cseng, a galéri történet már nem bírja el a Hárs-szellem megoldást. A pillanat múltát Hárs is észrevette, határozottan elzárkózott Klimkó Gáborék, a „meztlábások úttörők” történetének további folytatásától.

Igen, a következő periódus a gyermekirodalom számára (a sematizmus álmegoldások epizódjai után) valójában a Csutak-típusú hőst nevelte fel (Mándy Iván szülőttér), a kissé magányos merengőt. Ettől a tendenciától csak néhány javíthatatlan optimista tudott, tud eltérni. Mint Gergely Márta utolsó, a maga nemében klasszikus értékű gyerekregegyeiben, a *Sanyiban* és a *Többnincs osztályban*, Kántor Zsuzsa néhány kisregényében, Csukás *Keménykalap és krumpliorrája*ban – nem véletlenül váltva tündére a realista ábrázolást, vagy legutóbb Janikovszky Éva *Az úgy volt...* kezdetű hétköznapi karclozatsorozatában.

Mit is jelentett ez a „pillanat” a gyermekirodalom számára? Henri Wellont, a francia marxista gyermekpszichológust követve Hárs tanulmányában ezt így foglalta össze: „Az utóbbi években gyakran érte az a vád az ifjúsági írókat, hogy gyermekhőkkel felnőttekosságot és -tapasztalatot megkívánó tetteket hajtatnak

végre. Igen ám, de a gyerekek egy bizonyos koron túl, éppenséggel abban lelik örömüket, hogy felnőttek dolgokat hajtsanak végre, akár képzeletükben, akár játékaikban. A maguk világában élnek, de a felnőttek világa vonzza őket, s ennek eredménye a felnőtt-tetteket nem felnőtt módra, hanem felnőttesen végrehajtott gyermek, az ifjúsági regény igazi hőse, például a rabszolgaszóktető Huckleberry Finn. Úgy gondolom, az ifjúsági irodalom és a korosztály tökéletes félreértése, ha a gyereket ki akarjuk rekeszteni a felnőttvilágból, s nem engedélyezzük neki a felnőtt cselekedeteket. Ezzel a gyermeket az irodalomban is bezárjuk a maga szűk gyerekvilágába, amelyből szüntelenül elvágyódik.

Figyelemre méltó, hogy a felnőtt cselekedetek a leggyakrabban éppen a felnőttvilág ellen irányulnak, vagy az egész fennálló világrend, vagy annak egy része ellen. S ugyanakkor, amikor társadalom-ellenesek, egyúttal társadalomalkotók is, mert megteremtik a gyerekek külön közösségét. Az okok meglehetősen világosak. A gyermek elnyomottnak érzi magát, mert gyerek egy olyan világban, amelyet mindenestül a felnőttekre szabtak. S legyen bár az a világ feudális, kapitalista vagy akár szocialista, ott minden nagy, minden pénzbe kerül, mindenki mindent tud és mindenki erős. Ő meg kicsi, pénztelen, tudatlan, gyenge, ezért engedelmeskednie kell. Elnyomottságából csak úgy szabadulhat ki, ha egyenértékűvé válik. Ezt persze évei gyarapodásával felnőtt korában elérheti, de ő nem várhat oly sokáig. Tehát szembefordul a társadalommal a maga módján, s melléktaton próbálja kivívni egyenjogúságát. Két ilyen mellékút van. Az egyik: azok a bizonyos felnőtt cselekedetek, melyeknek végrehajtása során még fölbe is kerekedhet a felnőtt-társadalomnak, lásd Tom Sawyerék. A másik: a felnőttek világából való kivonulás, olyan saját társadalom megalakítása, amelyben bármi lehet: hős, tábormok, felfedező. Lásd: A Pál utcai fiúk. Lényegében mindkettőben a társadalom-ellenesség és a társadalomba való beilleszkedés tézise és antitézise nyilvánul meg.

A szintézis semmi esetre sem az konformista irodalom, amelynek kalandjai során a regényhősök is, olvasóik is kifejezhetik önmagukat, kifejelezhetik egyéniségüket, kiélhetik vágyaikat, s ösztönös gyermeki társadalom-ellenességük magasabb szinten társadalmilag értékessé válhat (rabszolgaszóktetés, az odesszai forradalmárok támogatása, a grundnyi haza védelme).

A regényeknél feltárt alapelvek a meseteremtésre is jellemzőek. $10 \times 10 = 100$ mese című legteljesebb mesegyűjteményével ugyan Hárs jogosulatanná tett minden kronológiai elemzést, hiszen a ciklusokba szerkesztett kötet valóságos összefoglalása a mesevilágnak, ahol a kerek, teljes rendszerben eltűnik a „korábban vagy később írta” jelentősége. Itt a „min-

dennek van meséje” elv (ez is egy ciklus címe a kötetben) érvényesül. Szól a mese a sárkányról, de egy másik mesében a sárkánymama az emberekről mond mesét fiókájának. Az antológiában – szinte úgy mondjam – két varázsló vetélkedik. A mesepárti, aki kivágatja a mesefákat. Pontosabban: a mesevilág „deheroizálása” és a valóságvilág meseköltői átlényegítésének két irányzata van jelen, küzd Hárs meséinek jelentős részében. Báribi, a varázsló nem képes mesebeli varázstudományával meggyógyítani beteg lánykáját, ehhez valódi doktor kell. „Szegény Jánosnak” nincs szüksége a jóra, amit jótettéért kapna a Szerencsétől, jól érzi ő magát adomány nélkül, csóró, fűtyös szegénylegénynek is. A világ közepét kereső pásztortíu meg azért járja be mesebeli kalandokkal és segítőtársakkal a világát, hogy *bazatérjen*, az aranyszárnyú madártól sem tudnak mit kérni a gyerekek, hisz kívánságaik beteljesednek a realitások közt, pl. az óvodás iskolás lesz. A másik mesetendencia ennek ellenkezője. A „Mindennek van meséje” vagy a Varázsszoba ciklus meséi mind e valóságból Meseországba vonuló hadseregek harcosai. A perselymadár éjjel berepülhet az erdőfestménybe, a törölörongy életét megható mesévé tündér igazítja, a kisinas kezét tündér igazítja a számszámhoz, a jégtündért varázslat olvasztja fel, nem a tavasz. Az éléskamrában porosodó palack szellemé volt valaha.

Ha mégis nagyon keresnénk a tendenciák időrendjét, akkor találhatnánk analógiákat társadalmunk fejlődésének naív-racionalistább, illetve meseváróbb korszakaival. Hárs mindig büszke volt rá, és irodalomtörténeti tényként tartotta számon, hogy az 50-es évek meseellenes buzgóságát megtörve az ő szerkesztésében születhetett meg az *Új mesekönyv*, a kortárs magyar irodalomnak valóban jeles meseantológiája.

Egy biztos – erről a *Csupa mese* című újabb, általa szerkesztett meseantológia előszava győz meg – tudta, pontosan tudta, hogy mikor és miért van szükség mesére, mikor kell a *hol nem volt*-ban korrigálni a *hol volt* világát.

S a $10 \times 10 = 100$ enciklopédikus teljességében, ami műfaji, esetleg világnézeti küzdelem – az a kötet szerkezetében áttértelmeződik, rímelnék egymásra az egyes mesék, a korrespondenciák izgalmas-bonyolult hálója jön létre –, s így új jelentést nyernek, a gondolati bukfcvetés szabadságának, a szellemi kalandozás izgalmanak jelentését.

A valóság és a mesevilág között vízum és útvél nélkül közlekedő, tündérléptű felfedező volt Hárs László, a meseíró.

És a *lírikus*? Következetes maradt racionalista alkatához gyerekverseiben. 1977-ben Miskolcon a kamaszgyerekek és a költészet kapcsolatáról rendezett *Sóderparti* elnevezésű szimpozionon (a közismert svéd gyerekversről nyerte

elnevezését a megyei könyvtár rendezvénye) fejtette ki álláspontját. Sajátos – rá annyira jellemző fordulattal indította a vitát: arról szólt, ami „nincs”, hiszen a kisgyerekkort követő életkorszak aktivista, annyira cselekvéssel telt, hogy éppen a korának nem jut helye benne – foglalta össze szomorkás mosollyal, és várta boldogan, hogy ellentmondjanak neki. Először ő – saját magának.

Egy bizonyos, sajátos írói bátorságára vall már az is, hogy a gondolati líra létjogosultságát hirdette és művelte abban az időszakban, amikor – nem is méltatlanul, persze – hegemóniája, ha nem diktatúrája volt a ritmusjátékkal gyerekversenek.

Végezetül a *teoretikusról*. Elemzéseimben idézett előadásai, tanulmányai a gyerekirodalomnak fontos elméleti szakemberként mutatják Hárs Lászlót. Jegyezzük fel összefoglalásunkban a fő gyerekirodalmi műfajok aktuális kérdéseiről szóló elméleti megnyilatkozásait:

Az ifjúsági regényhős (Csillag, 1953); Lehetőség, létjogosultság, szükségesség (Jelenkor, 1969); Racionalizmus és irracionálizmus a mesében (előadás Fóton, 1973); A 10–14 évesek és a líra (előadás Miskolcon, 1977).

De legalább ennyire fontosnak tartom azon írásait, amit az „álruhás esztétika” számára írt. Van ugyanis egy ilyen „mesébe illő” jelenség a gyerekirodalomban. Miután a teoretikus elemzések, a kritika lehetőségei és presztízse oly szűkek (az egyetlen szocialista ország vagyunk, melynek nincsenek gyerekirodalmi – a gyerekek kultúráját illető – kritikai, elméleti orgánuma) – így az elmélkedő kedv álruhát ölt, s valóságos irodalmi alkotásban, mesében kel életre. Ebben sem Hárs az egyetlen. Az írói alkotás lélektanának elemzése lehető fel Petrolay Margit Mese a hét mesterségről című meséjében, Lázár Ervin erdei költő verse (amelyben majd Dömdödöm győz) a kortárs gyermeklíra típusainak nemcsak a paródiája, de értő rendszerezése is. Hogy újabb példát említek, ugyancsak az ő Berzsiánja, meséjében a költő társadalmi küldetésének kérdéseivel küszködik. Hárs László már említett *Bevezetője* a Csupa meséhez pedig érvényes hozzászólás a meseszétika tudósainak asztalán.

Mészáros István:

MIÓTA VAN ISKOLA?

Furcsa ellentét alakult ki a magyar neveléstörténet kutatása és a neveléstörténet oktatása között. Amíg az első esetben már évtizedek óta nagyon intenzív és széleskörű munkálkodás folyik, s ennek eredményeként nagyszámú eredmények, kitűnő könyvek, tanulmányok születtek, addig a másik oldalon, a közvetítés oldalán,

éppen az ellenkező folyamat játszódik le: egyre jobban szűkülnek az oktatás tartalmi és szervezeti keretei. Azt hiszem, ezt a sajátos tendenciát nem sok tudományban vehetjük észre, ha egyáltalán van még a neveléstörténeten kívül még egy tudomány, amely hasonló helyzetben lenne. A jelenlegi nosztalgikus korszakban csak csodálkozva és irigykedve tanulmányozhatjuk a „rég” tanító- és tanárképző intézetek tanterveiben a neveléstörténet anyagát, követelményeit, s megkérdőjelezzük, hogy miért volt – jogosan – a neveléstörténet olyan jelentős tantárgy akkor, s miért vesztette el jelentőségét az elmúlt évtizedek során?

Nem véletlen, hogy ezek a kérdések éppen Mészáros István újabb könyvével kapcsolatban vetődnek fel. A szerző ugyanis arra vállalkozott, hogy megírja a neveléstörténetet népszerűsítő könyvét. E nagyszerű vállalkozás már önmagában dicséretre méltó, mivel nagyon sok tudományt írtak már meg népszerűsítő formában, a neveléstörténet azonban eddig nem tartozott ezek közé. Felvetődik persze a kérdés, hogy a neveléstörténet válthat-e ki általános érdeklődést, amikor naponta tapasztalhatjuk, hogy a pedagógia elméleti és gyakorlati szakembereinek egy része is unalmas, felesleges stúdiুমai közé sorolja. Metodikailag úgy is fogalmazhatunk, hogy meg lehet-e írni a neveléstörténetet érdekes, „szórakoztató”, népszerűsítő formában? Ez eddig elsősorban azért nem sikerült, mert meg sem próbálkoztak vele. Mészáros István könyvét kézbe véve és elolvasva, örömmel állapíthatjuk meg, hogy a szerző célkitűzése sikerrel járt. Ennek legkézenfekvőbb bizonyítéka nyilvánvalóan az lesz, ha a könyv mindazokhoz eljut, akiknek a szerző eredetileg is szánta.

A szerző könyve megírásakor nem törekedett a neveléstörténet teljes, hézagmentes fejlődési folyamatát bemutatni. Nagyon gondosan szelektált s így lehetősége van arra, hogy a neveléstörténet mindegyik jelentős fejlődési szakaszából felvillantsa a legjellemzőbb s egyben legérdekesebb részeket. De nemcsak a tartalmi anyag kiválasztásában volt a szerző céltudatos, hanem – ami talán még a tartalomnál is fontosabb jelen esetben – a neveléstörténeti ismeretek közlési stílusában, megfogalmazásában is. Rendkívül élvezetes módon tudja közölni az eddig nagyon száraznak, érdektelennek tekintett gazdag neveléstörténeti tényeket, összefüggéseket. Külön ki kell emelnünk a kitűnően összeválogatott képeket, amelyek bőven találhatók a könyvben, s amelyek önmagukban is nagyszerű szórakozást nyújtanak az olvasónak. (A képek válogatását Sárai Szabó Gáborné végezte.) Valóban nagyon mellékesen jegyezném meg, hogy a könyv borítóján szereplő s a középkori iskolát bemutató kép helyett nem lett volna szerencsésebb későbbi korból vett illusztrációt szerepeltetni?

A könyv teljes ismertetése nem áll módunkban. A könyv tartalomjegyzékének ismertetése